

Vári Fábíán László
költő, a Magyar Művészeti Akadémia tagjának megnyitó beszéde

A paletta és a vászon közt félúton

Gondolatok Erfán Ferenc művészetéről

Kezünkben a kiállítás meghívója, rajta a Rákóczik munkácsi sasfészke. Láttam már idealizáltabb ábrázolását is a várnak. Ott jobban kirajzolódtak a bástyák, tornyok, kivehetőbb volt a vár teraszos szerkezete, érzékelhetőbbek voltak a roppant méretek, és valahogy optimálisabb megvilágításban emelkedett felhők alá a rebellis erőd. Itt – ezzel szemben – töredezett, kátyúkkal sáros úton halad a szemlélő. Földhöz ragadt szegény emberek – svábok, magyarok, ruszinok – dülöngélő házikóit szórta el a várhegy alatt az Isten, azokat kerülgeti, kárhóztatja az utazó, mert nyomorúságuk ellenére elzárják előle a kilátást. Különben ősz és alkony telepedett a tájra, a várhegy oldalait ellepő bozótos kényszerérett, fanyar termésének illatát hordja a szél. Bizonyára ilyen kényszerérett, fojtó errefelé az élet is, mert embert hírül sem látni. A festőnek azonban ott kell lennie, és a perspektíva törvénye szerint ott vagyunk magunk is a vár alatt, és ott vagyunk a vérünkkel megjelölt kárpátaljai tájban, s ott vagyunk immár a kárpátaljai festészetben is – kötésig.

„A kárpátaljai festőművészet tulajdonképpen ott kezdődik, ahol a lélek a tájra eszmél” – írta valamikor egy Aba József nevű művészettörténész, az Északkeleti-felvidék képzőművészetének kiváló ismerője. A megállapítás telitalálat. A kulcsszó **valóban** a másutt sehol fel nem lelhető, semmi máshoz nem hasonlító **táj**. Ha csak közép-európai viszonyításban minősítem lenyűgözően szépnek, bizonyosan akkor is elfogult vagyok. Ha ragaszkodásomat azzal indokolnám, hogy testünk-lelkünk belőle táplálkozik, ezért ennél szerethetőbb, otthonosabb kishazát elképzelni sem tudunk, – megrögzött lokálpatriótának tekintenek. De emelkedjünk felül e szubjektív szemléleten, legalább műholdmagasba, ekkor aztán látjuk, hogy földrajzi összetevőit tekintve a mi Kárpátaljánk – maga a Kárpát-medence kicsiben. S ha ez alkalommal is túl magasra állítottam volna a mértéket, visszaveszek belőle, s így helyesbíték: Kárpátalja – Magyarország kicsiben, s nekünk jó ideje Szülőföld-hazánk. Amit azonban a fentebb idézett **Aba** – a táj és lélek egymásra találásáról sejtetni próbál, ennek tekintetében tudnunk kell, hogy e kapcsolat nem szűkíthető csupán a lélek és a természet bensőséges viszonyára. E tájnak van egy láthatatlan, de mindannyiunk által érzékelt harmadik összetevője: a mindennapok szövetén is folyton áttörő, az életünket teljességgel átvérző történelem. Igen, a kárpátaljai tájat, de a hozzá tartozó festészetet is – ez teszi különlegessé.

A várak, várromok, – a mai Kárpátalja területén és a Felvidék magaslatain állók egyaránt – Erfán Ferenc képrőri munkásságában sajátos szerepet játszanak. Egyrészt sokkal inkább magukra vonják, kiérdemlik a figyelmet, mint mondjuk a régió közelmúltbeli festői által unalomig ábrázolt kék és lila hegyek, másrészt a táj egykori lakóira – mondhatnám – kifosztott, elűzött gazdáira emlékeztetnek, akik ezer esztendőn át megtartói voltak a földnek, és nem akármilyen építészeti örökséget hagytak maguk után. De nekem, aki értek a nyelvükön, mást is elmondanak Erfán várai, gótstílusú székesegyházai. A meglazult köveket, hámló vakolatot jelző sötét tónusok az én értelmezésemben a művész lelke mélyén évtizedek óta felgyülemlett, nagyrészt családtörténeti eredetű keserűségről árulkodnak. S mi lehetne más a keserűség oka, mint a permanenssé váló kisebbségi sors, a háború, a felszabadulásnak hazudott szovjet megszállás az ő számtalan, járulékos következményeivel. De az élet – mindannyian tudjuk – nem erről szól...

A virágok színpompás gyülekezetéből Ferenc barátunk az íriszek nemzetségét választotta magának. Ez amolyan harmadrangú, fapados kijelentés csupán, az ilyenre figyelni sem igen szokás, ezért fűzöm hozzá sietve, hogy ezt a száznál több változatban csodálható sásfélét a nyelvújítás óta nőszíromnak mondjuk. Micsoda ízlése van! – kap erre észbe az egészséges férfiosztón. S milyen szeretettel, gyöngédséggel, milyen eredendő küldetéstudattal festi a nyár minden egyes szakában a nőszírom szerelemébresztő szirmait! Ki gondolta volna, hogy a halványkékből születő, a bársonyos bordó tartományain át éjsötétbe haló bánatos liláknak ily gazdag a ruhatára! Kétség nem férhet hozzá: a színek keverése festőnk lelkében történik, s ha ecsete megáll olykor a paletta és a vászon közt félúton, ímhol rá a magyarázat.

Szép a tavasz, szép a nyár, de szebb az ősz – vallja József Attilával Erfán Ferenc, és nyomatékul sorra felmutatja a szeretett hazai tájnak az évszakok ege alatt készített posztimpresszionista lenyomatait. Pontosabban: nem is annyira a táj lenyomatai az alkotások, hanem a vizuális élmény által előhívott emberi hangulatok, s nem utolsósorban a mesterpiktor üzenetei a vásznon. Más, kissé elvonatkoztatott felfogásban a művészi munka bonyolult, alkotónként különbözőképpen, a tudat mélyebb rétegeiben lejátszódó mentális szintézis. Kissé szemléletesebben: a téma úgy viszonyul a műalkotáshoz, mint ahogyan a legfinomabb gyümölcszavalkók alapanyagai – a barack, a körte, a szilva – az elkészült párlathoz. A tájban gyönyörködünk, a műalkotás pedig rögzíti az éppen aktuális hangulatot.

Volt szerencsém festőnket munka közben látni. Ecsete a pillanat tört részéig sem szokott tétovázni, mozdulatai – akár keveri a festéket, akár a vászonra viszi fel – kiszámítottan magabiztosak. Azonban hogy kissé bizarr is legyenek, az Erfán egyszerű munkaeszközét, az ecsetet a mozdulatsorok alapján a legkorszerűbb haditechnika egyik vívmányához, a vadászpilóták harci sisakjához hasonlítom. E sisak ugyanis beépített műszereinek köszönhetően, az emberi tekintetet célzási parancsként értelmezve, halálos pontossággal vezérli a tüzet, azaz: juttatja megfelelő helyére a festéket. Ezek után, ha Erfán ecsete vonó lenne, azt mondhatnám, Feri egy virtuóz képzőművész. De mondom anélkül is.

És nemcsak virtuóz, de gondolatébresztő is ugyanakkor. Ha vízparton készült munkái előtt állok, azt érzem, le kell ülnöm akár egy csendes kiskocsmá asztalához, melyen az icce bor helyett – de inkább mellett – bekeretezve az Ung vizének egy csendes részletét látom. De lám, nem voltam eléggé ügyes: a táj VIP-es helyeit már elfoglalták a part menti lombok, az ősz színeiben szendergő hegyek, megkövült bánatuk már a víz elsimult tükréről néz vissza. Ráhajlok azért én is a varázslatos tükörré, s hogy abban mi mindent látni, arról csak a memóriátlan képzelet tudna kellő részletességgel vallani.

Mint ahogyan nem szóltam eddig Erfán Ferenc rendkívül elragadó, dinamikus és életszerű ló-ábrázolásairól, pont úgy nem ejtettem még szót portréfestészetéről. Személyes érintettségem okán itt sem időznék hosszasan. Azt azonban nem hallgathatom el, hogy a művész maga által választott modelljeinek sohasem a fényképarcát keresi. Minden esetben a személyiség, a belőle sugárzó szellem számára a fontos, amelyet hitelesnek tűnően visszaadni – különösen a gyermekábrázolásoknál – sok más kollégának roppant nehéz lehet. A Feri gyermek- és női portréi azonban (véletlenül itt nem egészen azok szerepelnek) rendszerint rabul ejtik a tekintetet.

Vessünk végül egy pillantást ősi útjaink egyikére, a minden magyarok Vereckéjére. A vereckei hágó című munka és a környékén készült tájtanulmányok minden egyes darabja a mi nagy közös lelkünkéből való, ám az esztétikai szempontok mellett itt az oktanulmány előrángatott politika is teret követel magának. Így Verecke történelmi üzenetének a mienkkel ellenkező előjelű nyugat-ukrán értelmezése a mögöttünk hagyott hetekben sokunk számára aggodalmakat keltett. Aggódott már rövid életű költőnk, Kovács Vilmos is, amikor a vereckei utat kigyó vedlett bőréhez hasonlítva, a jelenlegi politikai csillagállást vetítette előre. Hogy felfrissítsem kissé

feledésre hajlamos emlékezetünket, idézem a Vilmos úgy negyvenöt éve ránk bízott sorait: „Mert ez az út, kígyó bőre, kit nem vitt már temetőre, s ki tudja még, kit hoz erre – menni vele öltre, perre!” És jönnek és jönnek, ahogy Vilmos megmondta. A múlt év márciusában, véletlenül éppen idusa táján Beregszászban masíroztak az elvakult, elszánt galíciai legények. Nem vagyunk mi sem idegengyűlölők, nem is reszketünk különösebben, ezért hát jöjjenek, ha kedvük úgy tartja, de leginkább turistaként, mert van mifelénk látnivaló rengeteg. S ha netalán a jobbszándékú hódítóknak a képzőművészetre támadván igényük, azt kérdeznék, hogy mi fán terem Kárpátalján az igényes képzőművészet, erre csak egyféle válasz adható: Erfán.

Vári Fábián László
költő
a Magyar Művészeti Akadémia tagja

*Elhangzott 2014. február 25-én, Erfán Ferenc kárpátaljai festőművész,
a Magyar Művészeti Akadémia tagja kiállításának megnyitó rendezvényén,
a Nemzetstratégiai Kutatóintézet Kárpát-haza Galériájában.*